

Гончарук В. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання*

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ТРИ ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ «МАЙСТРА СЛОВА» ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

Максим Рильський у рецензії на першу збірку віршів Євгена Плужника писав, що в приватній розмові з ним автор книжки висловив нехоть до слова «майстер». А ще Плужник подарував Рильському ту збірку – «Дні» (1926) – із лаконічним і красномовним дарчим написом: «Поетові – учень». І це була не поза, а переконання: він лише учень, який вчиться й шукає.

Тому навіть оприлюднювати свої твори Плужник не поспішав. Він писав і писав вірші, списував цілі зошити – і повсякчас сумнівався. Перші його поезії з'явилися друком у щойно заснованому київському журналі «Глобус» у листопаді 1923 року. Відтоді час спливав, а поет мовчав. Зрештою, його дружина мусила вдатися до хитрощів. Вона таємно взяла Плужникові зошити й показала їх літературознавцю Юрію Меженку, звісно, як «вірші одного знайомого». Меженко прочитав і, вражений, усвідомив: в українську літературу прийшов геній.

За життя поет склав три збірки. Дві з них – «Дні» (1926) і «Рання осінь» (1927) – вийшли друком. До третьої він зібрав вірші, написані у 1928–1933 роках, і запропонував книжку у видавництво. Охочих видавати 1933 року вірші Плужника не знайшлося, а через рік поета арештували. «Рівновага» стала посмертною: вийшла

окремим виданням аж 1948 року в Аугсбургу. Також Є. Плужник – автор вірша в оповіданні Валер'яна Підмогильного «Третя революція». Написав кілька сценаріїв для ВУФКУ, однак фільми не поставлені, а доля сценаріїв невідома. Поет спільно з Валер'яном Підмогильним уклав словник «Фразеологія ділової мови» (1926, 1927).

Є. Плужник увійшов у літературу передовсім як талановитий поет. Збереглося приблизно 160 його віршів і лірико-філософські поеми «Канів» та «Галілей». Цей кількісно невеликий спадок – коштовний здобуток національної культури: високохудожні тексти є філософічними й емоційними, зображують історичну конкретику і позачасові візії, містять дрібниці побутування і трансцендентні осяяння, виражають таємничу силу життя і вічні цінності.

1926 року вийшла перша **збірка поезій «Дні»**, яка викликала значний резонанс серед читачів і принесла Плужникові славу елітного митця. У ній виражені плинність людського життя, його реальна наповненість і сутність. Твори цієї збірки показують масштаб соціальних потрясінь і людських трагедій, відзначаються пристрасним утвердженням гуманістичного ідеалу. *«Як страшно! Людське серце до краю обідніло»* (рядки із «Скорбної матері» Павла Тичини) [8, с. 70] – епіграф до збірки, який відбиває проблематику творів і трагічне світосприйняття поета.

Безперечно ця збірка була відгуком на події 1917–1920 років, але Плужник у своїх творах на перше місце поставив не класові чи політичні проблеми, а ідею абсолютної цінності людського життя, непохитний протест проти жорстокості й безглузлого розливу людської крові. Тут органічно поєднались абсолютно різні, навіть протилежні настрої: трагічно-болісне переживання втрат учорашнього та суперечностей сьогодення – і пристрасна, щира віра в справедливе й людяне майбутнє: *Я знаю: / Перекують на рала мечі. / І буде родюча земля – / Не ця. ... / І буде так: / Пшеницями зійде кров, / І пізнають, яка на смак / Любов. / Вірю. («Я знаю...»)* [5].

У вірші *«Для вас, історики майбутні»* поет звертається до нащадків, нагадуючи, що сухі «рядки холодних слів» про минуле – це насправді спогади про

життя реальних людей, тому слід обережніше, толерантніше ставитися до подій колишніх днів: *Якийсь дідок нудний напише, – / Війна і робітничий рух... / О, тихше! / – Біль не вищух! («Для вас, історики майбутні...»)* [5]. Звичайно, з позицій сучасності, на відстані від колишніх подій легше робити висновки, хто був правий, а хто ні. Але ми не маємо забувати, що й наші вчинки, наші хвилювання, наші помилки – все це колись стане історією, яку судитимуть наші нащадки.

Про збірку «Дні» із захопленням писали Юрій Меженко [3] та Максим Рильський, який відзначив, що пафос цієї знаменитої книжки – «не зневіра, а уповання, не зречення од боротьби, а заспів до неї» [6]. Натомість більшовицька критика не сприйняла мистецької глибини художнього світу збірки, твердила про зневіру і втому як вияв «суті занепадницької буржуазії», що, мовляв, відбилися у творах поета.

У збірку «Дні» [4] Євген Плужник умістив два літературно цінні твори: лірико-драматичну, психологічну поему «Галілей» і поему-роздум «Канів».

Поема «*Галілей*» привертає увагу тим, що дію твору перенесено в душу ліричного героя, який розмірковує над одвічними проблемами людського буття. Про себе герой каже, що він «дуже тихенький», «злидений», що він з тих, «хто обідає раз на три дні». Проте власне він і є образом справжнього патріота, людини, небайдужої до своїх співвітчизників, до минулого і майбутнього своєї землі. Навіть тоді, коли герой критикує обивателів за їх піклування тільки про своє тіло і абсолютну байдужість до душі, ми розуміємо, що насправді героєві просто боляче від усіх тих негараздів, які не дають можливості щасливо жити його народові: *Нехай буде воля твоя, / Часе мій, / На землі натовленій цій! / Комашинка маленька я / На твоїй байдужій руці... / Ну кому це потрібно сьогодні? / Дурень той, хто ще й досі поет! («Галілей»)* [4, с. 51–52].

«*Канів*» – поема медитативна та філософська, і розмова в ній іде про минуле, сучасне й майбутнє українських сіл та міст. Євген Плужник був добре обізнаний з проблемами України початку ХХ ст., зокрема з проблемою поступового знищення

українських сіл у зв'язку з масовим виїздом селян до найближчих міст у пошуках кращої долі. Поет посів досить розважливу позицію: *Бо виріс я на межах двох світів – / півмерлих сіл і міста молодого, / і не зречусь ні там, ні тут нічого...* («Канів») [4].

Поет усвідомлює неминучість урбанізації, бо це майбутнє життя країни, але в той же час він намагається застерегти від повного занепаду села, адже це може призвести до втрати тих цінностей, які набула країна протягом історії: творчість, знання, розум, «велика єдність праці і культури», пам'ять і любов до того «порогу батьківської хати», від якого «і досі серця не віддер» він сам.

Через рік після «Днів» (1927) з'явилася друга збірка митця – *«Рання осінь»*, а третя – *«Рівновага»*, написана 1933 року, побачила світ лише через 12 років (1948) після його смерті.

Книжка поета «Рання осінь» (1927) також викликала в тогочасній пресі широкий обмін думок [7, с. 7–8]. Ф. Якубовський захоплено вітав появу «Ранньої осені»: «Яка глибока думка! Яка сила виразу та ритму в цих суворо перерізаних рядках!» [9, с. 11].

Плужників поетичний талант, силу поетичного слова високо цінували і М. Зеров, і М. Бажан, шанували автора його за освіченість, культуру, правдивість, іронічність.

Головним лейтмотивом творів, що увійшли до збірки «Рання осінь», виступає закінчення молодості, перехід до більш зрілого стану життя, існування, творчості. На думку Ю. Мережка, «образ осені – головний стрижневий образ, що проходить мало не через 90% всіх Плужникових віршів» [2]. Образ осені в збірці уособлює різні стани душі ліричного героя: спокій, безнадію, віру в майбутній розквіт, замрію чи роздуми про неминучість – еволюцію світобачення. Коли в першій збірці Є. Плужника «Дні» цей образ постає в його уяві оптимістичним, то у збірці «Рання осінь» він асоціюється із втомою або душевною рівновагою автора. Підтвердження цьому знаходимо у В. Базилевського: «Плужник “Ранньої осені” різко відрізняється

від Плужника “Днів”. ...Щось зрушилося в його свідомості, устоялося, лягло в “надійні береги”. Поменшало окличних знаків ...майже зник пуант, урівноваженішим стало письмо, щезло з лексики слово біль, натомість з’явилися інші – спокій і нудьга» [1, с. 5].

Поезія збірок «Рання осінь» та «Рівновага» – лірична, а точніше, – переважно інтимно-особистісна, глибоко психологічна за характером. Євген Плужник – майстер передавати особливості різних станів душі людини. Настрій цих збірок здебільшого медитативний, елегійний: *Дивлюсь на все спокійними очима / (Давно спокійним бути я хотів)...* («*Дивлюсь на все спокійними очима...*») [5]. Поезія нагадує читачеві, що людина – це лише учень природи, як би нам не хотілося проголосити себе «царем» усього живого. Тому людина має спостерігати за природою, за тим, як мудро все в ній влаштовано, навчатися цього («*Вчись у природи творчого спокою...*») [5].

У Євгена Плужника багато творів пейзажної лірики, яка неодмінно, хоча б на рівні підтексту, співвідноситься з долею людини: *Так гірко відати, що юність відцвіла! / Та нарікань і розпачу немає, – / Така відміна, зрештою, мала: / Колишні мрії досвід заступає...* («*Все більше спогадів і менше сподівань...*») [5].

Читач спостерігає у віршах аналізованої збірки, як тісно пов’язані мотиви буденного існування і смерті (не як насилля, а як неминучої можливості). У поезіях Плужником осмислено екзистенційний час, передано ним його враження від зовнішнього простору, а також виражено духовні цінності суб’єктного «Я» лірики.

Третя збірка Є. Плужника завершує еволюцію митця в руслі посилення філософських мотивів, що моделюються на конкретних реаліях як життя навколишнього, так і свого особистого. Остання збірка поезій Плужника «*Рівновага*» є документом перемоги «духової людини», що серед какофонії (безладне, хаотичне, немилозвучне сполучення звуків) доби знайшла собі «тишу», душевну рівновагу, певність своєї правди, красу «світу єдиного», серед загального розпаду міцний зв’язок між спливаючими днями і простором часу.

Є. Плужник дуже кохав свою дружину. Усю силу та глибину свого почуття до неї він передав у вірші *«Річний пісок слідок ноги твоєї...»*: *Річний пісок слідок ноги твоєї? / І досі ще – для мене! – не заніс... [5]*. Також поет вдається до відомого в літературі образу човна – символу людської долі, що несеться по хвилях життя, передає глибоке зачарування красою світу: *Ніч... а човен – як срібний птах!.. / (Що слова, коли серце повне!) ... / Не спіши, не лети по сяйних світах, / Мій малий ненадійний човне! («Ніч... а човен — як срібний птах!..»)* [5].

За досить коротке творче життя поет встиг сказати дуже багато, а це і є ознака талановитості майстра. Три збірки – три різні книжки, а водночас тяглість і цілісність, у якій ви безпомилково впізнаєте автора. Хоча Є. Плужник стверджував: *«Знаю, сіренький я весь такий...»* або *«Я – як і всі. І штани з полотна...»*, – він не був такий, як усі, він був особливий. Ці три збірки – це три етапи еволюції поета із відчутним тяжінням до поглиблення філософських мотивів, зокрема, сенсу життя, краси навколишнього світу, сутності кохання і пристрасті, душевної рівноваги.

Список використаних джерел:

1. Базилевський В. Євген Плужник. *Літературна Україна*. 1988. № 45. С. 5–6.
2. Євген Плужник. Життя та творчість. Поезії <https://www.slideshare.net/ElenaPritula/ss-65906493>
3. Меженко Ю. Нотатки на сторінках «Днів» – першої книжки Євгена Плужника. *Життя й Революція*. 1926. № 8. С. 76–83.
4. Плужник Є. П. Дні. К., 1926. 96 с.
5. Плужник Є. П. Поезії. К.: Радянський письменник, 1988. 415 с.
6. Рильський М. Лірика. К.: Дніпро, 1984. 286 с.
7. Скирда Л. М. Євген Плужник: Нарис життя і творчості. Київ: Дніпро, 1989. 151 с.
8. Тичина П. Зібрання творів: У 12 т. Т. 1. К.: Наукова думка, 1983. 736 с.
9. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен: монографія. К.: ВЦ «Академія», 2013. 224 с.